

Marcin Kuźmiński

PEDAGOGIUM Wyższa Szkoła Nauk Społecznych w Warszawie

Taktyka i metody przesłuchania świadka w postępowaniu przygotowawczym

Abstrakt: Autor koncentruje swoją uwagę na czynności przesłuchania świadka w sprawie karnej. Obecnie składanie zeznań przez świadka jest traktowane jako jedna z najbardziej istotnych części postępowania przygotowawczego. Artykuł prezentuje wskazówki, w jakim kierunku powinno przebiegać prowadzenie przesłuchania. Artykuł jest oparty na publikacjach książkowych i dokumentach, pochodzących od wielu znamienitych policjantów, prokuratorów oraz kryminologów. Cele, które przyświecają przedmiotowej publikacji są następujące: podkreślenie praw i obowiązków przysługujących świadkowi w postępowaniu karnym; opis procedur podczas przesłuchania; zwrócenie uwagi na proces weryfikacji zeznań. **Słowa kluczowe:** przesłuchanie, śledztwo, metody, taktyka, weryfikacja zeznań, świadek.

Cele przesłuchania

Zgodnie z zapisami zawartymi w kodeksie postępowania karnego postępowanie przygotowawcze jest pierwszym etapem postępowania karnego. Charakteryzuje go dwie funkcje: przygotowawcza, mówiąca o zbieraniu i utrwalaniu materiału dowodowego, niezbędnego do sporządzenia merytorycznej decyzji końcowej oraz profilaktyczna, polegająca na zapobieganiu dokonywaniu przestępstw.

Pierwszym celem stawianym przed postępowaniem przygotowawczym jest wykazanie czy został popełniony czyn zabroniony i czy stanowi on przestępstwo. Następnie należy wykryć sprawcę oraz ustalić jego dane osobowo-poznawcze. Ponadto wymaga się wszechstronnego wyjaśnienia okoliczności sprawy, a także

zebrania, zabezpieczenia i utrwalenia dowodów dla sądu, aby rozstrzygnięcie sprawy mogło zapaść już na pierwszej rozprawie.

Wśród czynności procesowych służących zbieraniu i utrwalaniu materiału dowodowego jako jedną z ważniejszych należy wyróżnić przesłuchanie świadka. Dzieje się tak, ponieważ zeznaniom świadka w procesie postępowania przygotowawczego jako osobowym środkom dowodowym, przypisuje się szczególną rolę w toku całego postępowania karnego. Zdaniem Marka Cieślaka przesłuchanie świadka to czynność procesowa polegająca na uzyskaniu przez organ prowadzący postępowanie karne zeznań od świadka odnośnie do okoliczności mających szczególne znaczenie dla sprawy karnej¹.

W zdecydowanej większości spraw karnych zeznania świadka stanowią o sile zebranego materiału dowodowego, pozwalając na ustalenie okoliczności zaistniałego zdarzenia, jak również nierzadko dostarczając informacji organowi ścigania o samym sprawcy. Informacje zdobyte w toku przesłuchania są dość często istotnymi wskazówkami do podjęcia kolejnych czynności wykrywczych, a zeznania złożone przez świadka stają się ważnym ogniwem w całym łańcuchu dowodów².

Uczestnikami czynności przesłuchania są przesłuchujący odbierający zeznanie oraz świadek składający zeznania. Według psychologii społecznej przesłuchanie traktuje się jako proces komunikacji interpersonalnej, gdyż pomiędzy prowadzącym przesłuchanie a świadkiem dochodzi do wzajemnego oddziaływania oraz przekazu informacji, zarówno tych o charakterze werbalnym jaki i pozawerbalnym. Skutkuje to poglądem, że na przebieg przesłuchania i jego ostateczny efekt mają wpływ uczestniczące w nim dwie strony. Zatem istotną rolę odgrywa ich wzajemna ocena, postawy, stan psychiczny, oczekiwania oraz cele, które każda ze stron chce osiągnąć³.

Za podstawowy cel osoby przesłuchującej uważa się uzyskanie możliwie dużej liczby rzetelnych i wiarygodnych informacji o przedmiotowym wydarzeniu. Cele, które przyświecają świadkowi, nie są już tak jednoznaczne jak w przypadku przesłuchującego. Jego celem może być na przykład umyślne wprowadzenie w błąd przesłuchującego poprzez zeznanie nieprawdy lub jej zatajenie, dzięki czemu skieruje prowadzone postępowanie na niewłaściwy tor. Problemem może być również obojętne zeznanie świadka, niewnoszące nic wartościowego do sprawy⁴.

Na prawidłowość wykonania czynności przesłuchania, na to czy przyniesie ona zamierzony efekt poprzez otrzymanie prawdziwych i spójnych informacji, wpływ ma wiele czynników związanych z przestrzeganiem reguł ujętych w ko-

.....

¹ M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, PWN, Warszawa 1984, s. 49.

² Z. Niezgoda, *Kryminalistyczne aspekty przesłuchania świadka*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 2, s. 76.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

deksie postępowania karnego, lecz także i taktyki prowadzenia przesłuchania. Podstawowymi wymogami w stosunku do funkcjonariusza prowadzącego tę czynność procesową są, obok szerokiego wachlarza wiedzy z zakresu postępowania karnego, elastyczność, podzielność uwagi i skrupulatność, a także podstawowa wiedza z zakresu psychologii i kryminalistyki. Wymienione elementy przeplatają się wzajemnie ze zróżnicowanym nasileniem na poszczególnych etapach postępowania przygotowawczego⁵.

Mając na uwadze dorobek kryminalistyki, która zajmuje się problematyką przesłuchania świadka, mówi się o taktyce i etapach przesłuchania świadka. Pod pojęciem taktyki rozumie się sposoby, metody i środki wykorzystywane do osiągnięcia zamierzonego celu. Zatem pojęcie taktyki przesłuchania obejmuje nie tylko ogólny zbiór wskazówek i powiązanych z nimi czynności (jak dokonywać przesłuchania), lecz także wcześniejsze procedury, które powinny zostać dopełnione przed przystąpieniem do czynności, np. zapoznanie się z ustalonymi danymi na temat dokonanego czynu zabronionego lub zebranie informacji na temat świadka przed jego przesłuchaniem⁶.

Przeprowadzenie przesłuchania z zachowaniem zasad narzuconych przez kodeks postępowania karnego owocuje możliwością uzyskania ważnego dowodu w toczącym się postępowaniu. Należy dochować wszelkich uprawnień osoby przesłuchiwanej, w tym zapisów wynikających z artykułu 171 kodeksu postępowania karnego, mówiących przede wszystkim o zagwarantowaniu jej swobody wypowiedzi. Analogicznie obowiązuje zakaz wpływania na wypowiedzi świadka za pomocą przymusu lub groźby bezprawnej, a także stosowania hipnozy, środków chemicznych lub technicznych wpływających na procesy psychiczne osoby przesłuchiwanej albo mających na celu kontrolę nieświadomych jej zachowań w związku z uczestnictwem w przesłuchaniu. Uprawnienia przysługujące świadkowi są traktowane przez prawników jako gwarancja ochrony interesów osoby składającej zeznanie, wzmacniając tym samym wartość dowodu płynącego z zeznań, stąd też wymaga się, aby były respektowane od początku do końca tej czynności procesowej⁷.

Jak już zostało powiedziane, wiedza na temat zgromadzonego materiału dowodowego wraz z sumiennym przygotowaniem planu czynności przesłuchania, jest jednym z warunków skutecznego zrealizowania założonego wcześniej celu. Ma to swoje szczególne uzasadnienie, gdyż obok przygotowań ze strony organu procesowego należy mieć również na uwadze, że świadek bezpośrednio zaangażowany w sprawę, jeśli z jakichś przyczyn posiada przeciwstawne interesy w stosunku do prowadzącego przesłuchanie funkcjonariusza organu procesowego, zapewne przygotuje się pod względem własnej taktyki i treści składanych zeznań.

⁵ Ibidem, s. 77.

⁶ B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna*, Lexis Nexis, Warszawa 2009, s. 1103.

⁷ E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński, *Kryminalistyka – czyli rzecz o metodach śledczych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 109–110.

Z każdego przesłuchania należy obligatoryjnie sporządzić protokół tej czynności. Fakultatywnie dopuszcza się sporządzenie stenogramu oraz utrwalenie dźwięku i obrazu za pomocą specjalnej aparatury rejestrującej⁸.

Przesłuchanie jako czynność procesowa, obok warunków dopełnienia rygorów wynikających z przepisów kodeksu postępowania karnego, ma jednak również wypełniać taktyczne i psychologiczne metody dochodzenia do informacji. Konsekwencją wymienionego wymogu jest podział przesłuchania na etapy, przy czym ze względu na stopień szczegółowości, w praktyce funkcjonuje różne nazewnictwo poszczególnych faz, będące wynikiem przenoszenia akcentu z elementów psychologicznych na procesowe i odwrotnie⁹.

Fazy przesłuchania świadka

Powszechnie za najpełniejszy uważany jest podział faz przesłuchania zaproponowany przez Tadeusza Hanauska. Autor wyróżnił pięć etapów: fazę orientacyjno-zapoznawczą, etap czynności wstępnych, etap swobodnej wypowiedzi, etap pytań i odpowiedzi oraz czynności końcowe¹⁰.

Swobodna rozmowa, nazywana wymiennie stadium orientacyjno-zapoznawczym, winna zawsze poprzedzać czynność przesłuchania. To na tym etapie przesłuchujący powinien zapytać świadka o imię i nazwisko, przy czym nie ma to służyć sprawdzeniu danych osobowych, a jedynie przedstawieniu się sobie. Następnie przechodzi się do swobodnej i luźnej rozmowy, podczas której świadek nie powinien domyślać się jej sensu i celu. Przesłuchujący w ten sposób ma możliwość uzyskania podstawowej wiedzy osobowopoznawczej na temat swojego rozmówcy. Przeprowadzając tę rozmowę, przesłuchujący bada rozmówcę i tym samym nabywa cenną wiedzę na temat osobowości świadka, poziomu jego inteligencji, temperamentu, stanu psychofizycznego, wykluczając lub potwierdzając w ten sposób konieczność jego przesłuchania z udziałem biegłego psychologa lub psychiatry w razie pojawienia się symptomów wskazujących na zaburzenia stanu psychicznego. Niezbędne jest także ustalenie, czy obrona taktyka prowadzenia przesłuchania pasuje do świadka, a także stworzenie poprawnej atmosfery, która umożliwi płynne przejście i realizację kolejnych etapów przesłuchania. Obok zadbania o atmosferę, przesłuchujący powinien również obserwować zachowanie świadka, zwracając uwagę na jego symptomy reakcji psychicznych, emocji oraz poziom ewentualnego zdenerwowania. Etap swobodnej wypowiedzi nie jest formalnie zaliczany do procesowego przesłuchania, co wynika z treści artykułów 190

.....

⁸ Ibidem, s. 109.

⁹ E. Gruza, *Ocena wiarygodności zeznań świadka w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna*, Zakamycze, Kraków 2003, s. 208.

¹⁰ T. Hanausek, *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 178–181.

i 191 kodeksu postępowania karnego, gdyż właściwe przesłuchanie rozpoczyna się od zapytania świadka o imię i nazwisko, wiek, zajęcie, miejsce zamieszkania, karalność za fałszywe zeznanie lub oskarżenie oraz stosunek do stron. Przesłuchujący winien również na tym etapie, sporządzając część formalną protokołu, wpisać dokument, na podstawie którego ustalono tożsamość składającego zeznanie. Formalne przesłuchanie rozpoczyna w ten sposób etap czynności wstępnych, wśród których na pierwszy plan wybija się pouczenie świadka o karalności za zeznanie nieprawdy lub zatajenie prawdy. Przesłuchujący poucza także świadka, w razie zaistnienia odpowiednich przesłanek, o uprawnieniach wynikających kolejno z artykułu 182, 183 i 185 k.p.k., wymienających okoliczności, które dają podstawę do odmowy składania zeznań lub uchylenia się od odpowiedzi na poszczególne pytania, albo też złożenia wniosku o zwolnienie z obowiązku złożenia zeznań lub odpowiedzi na pytania. Przesłuchujący poucza również świadka o możliwości zastrzeżenia jego danych dotyczących miejsca zamieszkania do wiadomości wyłączenie prokuratury lub sądu, w sytuacji jeśli zachodzi uzasadniona obawa użycia przemocy lub groźby bezprawnej wobec świadka lub osoby mu najbliższej. Ten rodzaj uprzywilejowania nazywany jest w praktyce tak zwanym „małym świadkiem incognito”¹¹.

Po zakończeniu czynności wstępnych następuje faza zeznań spontanicznych. W tym czasie organ procesowy ma umożliwić świadkowi swobodne wypowiedzenie się w granicach określonych celem danej czynności. Często etap ten jest rozpoczynany od postawienia ogólnego pytania: czy świadek wie, w jakim celu został wezwany oraz co wie na temat określonego zdarzenia? W praktyce świadek przeprowadza swobodny monolog opowiadając bez przerwy o danym wydarzeniu. Przesłuchujący może przerwać wypowiedź świadkowi tylko i wyłącznie, jeśli wypowiedź świadka w istotny sposób odbiega od tematu. Przesłuchujący winien jednak zrobić to na tyle taktownie i spokojnie, aby bez większej ingerencji doprowadzić składającego zeznanie na właściwy tor. Nie powinno się protokołować swobodnej wypowiedzi świadka, gdyż może to spowodować, że stanie się on mniej spontaniczny i bardziej ostrożny. Świadomość świadka, że to, co mówi jest notowane, skłania go do chęci dyktowania i wolnego mówienia, a to z kolei daje czas do namysłu, przemyślenia wypowiedzi i dyskretnego przemilczenia wątpliwych oraz dwuznacznych okoliczności. Doktryna kryminalistyki radzi, aby przesłuchujący sporządzał krótkie zapiski w postaci równoważników zdań, jakby od niechcenia, stwarzając tym samym pozory, iż to, co mówi świadek nie jest dokładnie zapisywane. W myśl zasady, że najlepsi słuchacze są jednocześnie najlepszymi przesłuchującymi, należy pobudzać świadka do jak najbardziej szczegółowego i wszechstronnego opisu interesującego zdarzenia, stwarzając tym samym możliwość zaistnienia sytuacji, w której świadek zezna więcej niż chciał-

.....

¹¹ E. Gruza, op. cit., s. 212.

by powiedzieć. Uważne wysłuchanie wersji osoby, której umożliwiono swobodne wypowiedzenie się, nierzadko daje możliwość wnikięcia głębiej w jej wnętrze, zainteresowania, nastroj¹². W kolejnym etapie zaowocuje to konstrukcją precyzyjnych pytań, ukierunkowanych na wyjaśnianie mglistych kwestii, których zadania świadek się nie spodziewał¹³.

Etap zadawania pytań jest kolejną fazą przesłuchania, w której następuje uzupełnienie, wyjaśnienie i kontrola tego, co zostało powiedziane przez świadka na etapie swobodnej wypowiedzi. Kodeks postępowania karnego wymienia powyższe trzy rodzaje pytań traktując o przeprowadzaniu przedmiotowej czynności z jednoczesnym zastrzeżeniem, iż niedopuszczalne jest, aby przesłuchujący zadawał pytania, sugerujące świadkowi treść odpowiedzi. Wzbogacenie treści przekazanej podczas relacji swobodnej to cel jakiemu ma służyć zadawanie pytań uzupełniających. Z kolei zadawanie pytań wyjaśniających ma dostarczyć możliwie najpełniejszej wiedzy na temat zdarzeń i osób w nich uczestniczących, ich zachowań i okoliczności towarzyszących. Pytania wyjaśniające służą przede wszystkim uszczegółowieniu informacji uzyskanych ze swobodnej wypowiedzi. Cel pytań kontrolnych, jako ostatnich wymienionych w kodeksie postępowania karnego, to sprawdzenie szczerości osoby składającej zeznanie przed organem procesowym. Czasem mogą one również badać informacje uzyskane z innych źródeł lub sprawdzać prawidłowe zrozumienie wypowiedzi świadka¹⁴.

Mając na uwadze skuteczność i wartość dowodową przesłuchania świadka bardzo istotnym elementem jest także sposób formułowania i zadawania pytania świadkowi. Pytanie powinno być zrozumiałe, w miarę możliwości krótkie i odnosić się do konkretnej sprawy. Daje to gwarancję, iż świadek będzie skoncentrowany na udzieleniu odpowiedzi na zadane pytanie, a nie na rozszyfrowywaniu jego zawilej treści. Funkcjonariusz organu prowadzącego przesłuchanie powinien wystrzegać się określeń niejasnych, zawierających duży ładunek emocjonalny oraz słów wieloznacznych. Co więcej, należy dostosowywać język i słownictwo do poziomu intelektualnego świadka, pamiętając, że najlepiej dobierać określenia powszechnie uznane za potoczne. Nie bez znaczenia jest tutaj kolejność zadawania pytań. Kierując się dyrektywami „od ogółu do szczegółu” oraz „od znanego do nieznanego” przesłuchujący powinien najpierw zadawać pytania będące z jego punktu najbardziej interesujące. Tempo ich zadawania to następny element, na który śledczy winien zwrócić swoją uwagę podczas przesłuchania. W momencie, gdy świadek ma problem ze zrozumieniem pytania i udzieleniem odpowiedzi, należy po prostu wolniej je prowadzić. W przypadku, kiedy zabieg ten nie przyniesie oczekiwanego efektu, logiczne wydaje się przekształcenie zadanego pyta-

.....

¹² R. Górecki, *Świadek w postępowaniu przygotowawczym*, PWN, Warszawa-Poznań 1987, s. 80.

¹³ E. Gruza, op. cit., s. 213.

¹⁴ Ibidem.

nia w proste zdanie pytające, które nie sprawi świadkowi kłopotu w zrozumieniu i udzieleniu odpowiedzi¹⁵.

Fazą zamykającą przesłuchanie są czynności końcowe. Na tym etapie przesłuchujący upewnia się czy przesłuchanie jest kompletne oraz czy nie ma potrzeby uzupełnienia zabranego materiału. Jeśli protokół przesłuchania jest kompletny, przesłuchujący ma obowiązek zapoznać świadka z jego treścią poprzez osobiste jego odczytanie przez świadka. Wyjątkowo może to uczynić przesłuchujący. Jeśli świadek zgłasza poprawki do protokołu, należy dokonać korekty z jednoczesnym udokumentowaniem naniesionych zmian. Następnie przesłuchujący powinien zadać pytanie, czy świadek chce jeszcze coś dodać, dopowiedzieć, uzupełnić. Jeśli odpowiedź jest negatywna, należy przejść do podpisania protokołu. Istotną kwestią, która dotychczas została pominięta, jest pouczenie świadka o obowiązku zachowania tajemnicy, jeśli w toku przesłuchania wszedł w posiadanie wiedzy dotyczących takich faktów. Kolejną istotną kwestią jest prawo świadka do rekompensaty za koszty poniesione w związku ze stawiennictwem na wezwanie, którą to na żądanie świadka reguluje się na koszt organu procesowego. Podkreślenie ważnej roli zeznań świadka w toczącym się postępowaniu przygotowawczym znajduje odzwierciedlenie w grzeczności przesłuchującego i podziękowaniach po zakończeniu czynności. Taka formuła świadczy o dobrym wychowaniu, jak również jest kreatorem właściwego wizerunku funkcjonariuszy dochodzeniowo-śledczych¹⁶.

Metody przesłuchania świadka

Świadomie wybrany i wykorzystywany w toku czynności sposób postępowania przesłuchującego wobec świadka, w celu zdobycia wyczerpujących i prawdziwych zeznań, jest rozumiany jako metoda przesłuchania. To czy świadek chce w ogóle zeznawać, czy też zeznaje nieprawdę, warunkuje wybór odpowiedniej metody przesłuchania. Na inne czynniki warunkujące dobór właściwej metody przesłuchania składają się: kategoria dokonanego przestępstwa, rodzaj źródła informacji posiadanych przez świadka, jego osobowość, stosunek do przestępstwa, powiązania z pokrzywdzonym czy podejrzanym, wiek i stan psychiczny. W przypadku, gdy świadek nie ma zamiaru składać zeznania, a funkcjonariusz organu przesłuchującego ma wiedzę na temat tego, że świadek w istocie wie coś w danej sprawie, wówczas jego zadaniem w pierwszej kolejności będzie ustalenie przyczyn takiej sytuacji, a następnie dokonanie wyboru właściwej metody¹⁷.

¹⁵ Ibidem, s. 214.

¹⁶ Ibidem, s. 215.

¹⁷ J. Kudrelek, I. Wojciechowska, *Postępowanie przygotowawcze. Wybrane zagadnienia, orzecznictwo, przykłady*, Wydawnictwo WSPol., Szczecino 2009, s. 157.

Pierwszą z metod przesłuchania będzie metoda ujawniania związku ze sprawą. Jej zastosowanie polega na uświadomieniu osobie składającej zeznanie, iż organ przesłuchujący ma wiedzę na temat tego, że zetknął się on z okolicznościami sprawy karnej. Jej zaletą jest prostota umożliwiająca szybkie i łatwe uzyskanie wiarygodnych, wszechstronnych zeznań. Jednak istnieje ryzyko związane z tym, że świadek spostrzegając niedostatek przedstawionych mu dowodów, może wręcz usztywnić swe stanowisko w kwestii utrzymania obranego stanowiska. Metoda ta znajduje zastosowanie w przypadku, kiedy spełnione są następujące warunki: gruntownie udokumentowany związek świadka ze sprawą, wykluczenie powołania się na czynniki subiektywne – na przykład wada wzroku, przewidywanie, że świadek pod naporem przedstawionych dowodów zmieni zdanie i złoży zeznanie. Funkcjonariusz organu prowadzącego przesłuchanie może także zagrozić nałożeniem kary porządkowej, jeżeli posiada dowody świadczące o tym, że świadek bezpodstawnie uchyla się od obowiązku złożenia zeznań¹⁸. Karą porządkową, którą przewiduje kodeks postępowania karnego w przypadku zaistnienia takiej sytuacji jest kara grzywny, jak również, niezależne od niej, aresztowanie na okres nieprzekraczający 30 dni.

Kolejną metodą stosowaną przez funkcjonariuszy dochodzeniowo-śledczych podczas czynności przesłuchania świadka jest perswazja, jako forma prowadzenia dialogu ze świadkiem, przy czym ów dialog odwołuje się do moralności i postawy obywatelskiej świadka. Zatem zastosowanie przedmiotowej metody przynosi dobre rezultaty wśród ludzi wykształconych, o wysokim poziomie intelektualnym, zaś jej zastosowanie w przesłuchaniu osób moralnie zdegenerowanych jest bezcelowe. Przykładem użycia metody perswazji może być opisana niżej sytuacja. Niekiedy zdarza się, że świadek – prawy obywatel – próbuje uchylać się od złożenia zeznań, ponieważ obawia się, z niewiadomych powodów, stawienia się przed sądem i ponownego obowiązku składania zeznań. Należy wtedy poinformować tę osobę nie tylko o obowiązku prawnym dotyczącym złożenia zeznań, lecz także odwołać się w toku rozmowy do poczucia społecznego obowiązku¹⁹.

Następną metodą przesłuchania świadka jest metoda przypominania. Znajduje ona zastosowanie w sytuacji, gdy świadek nie zaprzecza, że zetknął się z okolicznościami dotyczącymi sprawy karnej, ale twierdzi, że nie jest w stanie przypomnieć sobie przebiegu danego zdarzenia. W praktyce dochodzeniowo-śledczej nie należą do wyjątku sytuacje, gdy świadek zasłania się upływem czasu lub brakami w pamięci, natomiast śledczy ma przypuszczenie, że świadek nie chce składać zeznań. Wykorzystując metodę przypominania, przesłuchujący odwołuje się do okoliczności z życia świadka, wobec których niemożliwe jest zasłonięcie się niepamięcią, a które w jakimś stopniu (czas i miejsce) łączą się ze sprawą karną. Proces odświeżania pamięci należy zacząć od rzeczy przyjemnych dla świadka,

.....

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

których nie będzie chciał zanegować. Następnym krokiem będzie wykazanie przypominanych okoliczności ze sprawą karną oraz podanie w wątpliwość sytuacji, w której świadek był w stanie zapamiętać pewne okoliczności, a innych w ogóle nie pamiętał. W takim przypadku z reguły świadek złoży zeznanie, gdyż będzie mu trudno wycofać się z tego, co dotychczas potwierdził. Jednak opisana metoda nie znajdzie zastosowania wśród ludzi upartych i niewrażliwych na zarzucanie im nielogiczności²⁰.

Metodę wytwarzania u świadka poczucia bezpieczeństwa stosuje się podczas przesłuchania świadków, którzy boją się złożyć zeznania obciążające z obawy przed zemstą, twierdząc przy tym, że nic w danej sprawie nie wiedzą. W tym przypadku pierwszym krokiem przesłuchującego winno być ustalenie czy obawa towarzysząca świadkowi jest uzasadniona, mająca pokrycie w faktach, czy tylko urojona. Jeśli funkcjonariusz zdoła dociec, że obawy świadka nie mają pokrycia w żadnych faktach, powinien zrobić wszystko, aby ostatecznie je rozwiązać. Natomiast w przypadku, gdy obawy świadka są wynikiem uzasadnionych przesłanek, na przykład podejrzany groził świadkowi wyrządzeniem krzywdy jemu samemu lub osobie dla niego najbliższej, rolą przesłuchującego jest przedstawienie środków prawnych gwarantujących świadkowi zapewnienie bezpieczeństwa. W celu otrzymania wyczerpujących zeznań świadka, działania przesłuchującego muszą spowodować, że składający zeznanie odczuje szczerą troskę o jego bezpieczeństwo. Wówczas szczególnego znaczenia nabiera zapoznanie świadka z treścią artykułu 245 kodeksu karnego, przewidującego sankcje karną dla osoby używającej przemocy lub groźby bezprawnej w celu wywarcia wpływu na świadka, biegłego, tłumacza, oskarżyciela albo oskarżonego lub w związku z tym naruszającej jego nietykalność cielesną. Gwarancja bezpieczeństwa dla świadka może być również osiągnięta przez wykorzystanie zapisu artykułu 193 § 3 kodeksu postępowania karnego, dotyczącego zastrzeżenia danych odnośnie miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości sądu i prokuratury. Wtedy pisma procesowe skierowane do świadka dostarcza się do instytucji, w której on pracuje, lub pod inny, wskazany przez niego, adres. W wyjątkowej sytuacji, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może wydać postanowienie o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych, jeżeli nie mają one znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie. Przytoczony tu zapis odnosi się do artykułu 184 kodeksu postępowania karnego, traktującego o tak zwanym „świadku incognito”²¹.

Wobec świadka, który zeznaje fałszywie, a funkcjonariusz organu dokonują-
cego czynności posiada w aktach sprawy dowody obrazujące inny przebieg zda-

²⁰ Ibidem, s. 158.

²¹ Ibidem, s. 158–159.

zenia, na przykład protokoły: oględzin, przeszukania, zatrzymania lub zeznania innego wiarygodnego świadka, stosuje się metodę „bezpośredniego wykazywania kłamstwa”. Jej wykorzystanie polega na przedstawieniu świadkowi zeznającemu nieprawdę dowodu kłamstwa, np. poprzez odczytanie treści innego protokołu, pamiętając o taktycznych zakazach ujawniania danych osób i innych danych identyfikujących interesujące organ ścigania osoby, okoliczności, przedmioty. Z reguły świadek, któremu uda się wykazać kłamliwość jego zeznań, po szybkiej refleksji składa prawdziwe zeznania. Jednakże, gdy nadal zeznaje nieprawdę, właściwe wydaje się przeprowadzenie konfrontacji procesowej²².

Pogrążanie świadka w sprzecznościach jego nieprawdziwych zeznań stosowane jest w metodzie ślepej uliczki. Znajduje ona zastosowanie przede wszystkim wobec osób, które dużo mówią. Funkcjonariusz przesłuchujący pozwala jak najwięcej mówić świadkowi, stwarzając przy tym pozory, że nie zauważa kłamstw świadka. Założenie przedmiotowej metody polega na tym, że im więcej fałszywych zeznań zostanie złożonych przez świadka, tym łatwiej się w nich pogubi. W celu doprowadzenia świadka do absurdu i zgubienia w treści własnych zeznań, dopuszczalne jest zadawanie pytań prowadzących w ślepy zaułek, po osiągnięciu którego nie jest możliwe składanie kolejnych nieprawdziwych zeznań. Należy pamiętać, że metoda ślepej uliczki może być stosowana tylko w przypadku, gdy przesłuchujący zna dobrze przebieg i okoliczności zdarzenia, a zeznającym jest osoba myśląca w sposób prymitywny, a także przy założeniu, że nie miała ona dużo czasu na przygotowanie własnej kłamliwej wersji wydarzeń. Ponadto przesłuchujący powinien posiadać odpowiednie doświadczenie dochodzeniowo-śledcze, umiejętność wychwytywania sprzeczności, w tym i momentu krytycznego²³.

Kolejnym sposobem przesłuchania świadka jest „metoda wszechwiedzy”. U jej podstaw leży założenie, że przesłuchujący ma dużą wiedzę o życiu świadka. Znajomość najdrobniejszych faktów z życia osobny składającej zeznanie, do których nie przywiązywała ona większego znaczenia, nabiera tutaj szczególnego znaczenia. Przedmiotową metodę można zastosować w sytuacji, kiedy: świadek składa fałszywe zeznania, a przesłuchujący wie, które fragmenty zeznań nie są prawdziwe, przesłuchujący zna szczegółowo życie świadka oraz cechy jego osobowości, świadek przesłuchiwany jest pierwszy raz i nie zna taktyki przesłuchania. Na podstawie znajomości osobowości i zachowań typowych dla świadka zasadne jest przypuszczenie, iż po zademonstrowaniu mu wiedzy na temat jego życia, dojdzie on do wniosku, że organ przesłuchujący wie o nim wszystko, więc zna również prawdziwą wersję wydarzenia, na okoliczność którego jest on przesłuchiwany. Mając powyższe na uwadze można powiedzieć, że w opisywanej metodzie chodzi raczej o rzekomą wszechwiedzę, która jest serwowana świadkowi w formie

.....

²² Ibidem, s. 159.

²³ Ibidem.

sugestii. Zatem głównym zadaniem funkcjonariusza będzie stworzenie pozorów wszechwiedzy i umiejętnie zasugerowanie tego świadkowi²⁴.

Przedostatnią metodą stosowaną w przesłuchaniu świadka jest metoda szczegółowych pytań. Empirycznie potwierdzono, że zdaje ona egzamin przy przesłuchaniu świadków, którzy zdążyli uzgodnić pomiędzy sobą treść nieprawdziwych zeznań. Jej oparciem jest założenie, iż osoby uzgadniające wcześniej fałszywą wersję swoich zeznań, nie były w stanie dopracować wszystkich szczegółów, zwłaszcza tych najdrobniejszych, co do których ich zeznania będą oczywiście rozbieżne. Obiektem najważniejszych pytań w przesłuchaniu będą z pozoru nieważne drobiazgi. Brak jednomyslności co do szczegółów, w ten sposób staje się źródłem wielu sprzeczności, które następnie odpowiednio wyolbrzymione przez prowadzącego przesłuchanie, skutecznie przekonują osoby zeznające o bezsensie kłamstwa²⁵.

W ostatnim sposobem przesłuchania świadka jest metoda nazywana ujawnianiem motywów kłamstwa. Polega ona na oświadczeniu przez funkcjonariusza prowadzącego świadkowi, jeszcze przed rozpoczęciem czynności przesłuchania, iż zna on zamiar i motyw składania fałszywych zeznań. Ów zamiar i motyw są najczęściej ujawniane podążając drogą starannej analizy osobowości świadka, jego zachowania przed przystąpieniem do przesłuchania, formą znajomości z innymi uczestnikami zdarzenia, stosunkiem do popełnionego przestępstwa, zainteresowaniem, co do określonego sposobu zakończenia sprawy. W przypadku zaistnienia konieczności odczytania zeznań lub wyjaśnień na okoliczność ujawniającą motyw, dla którego świadek kłamie, niezbędne staje się dokładne zaznaczenie jakie fragmenty zeznań lub wyjaśnień zostały przytoczone. Z reguły wykazanie przez organ procesowy pokaźnego stopnia wiedzy na temat czynników skłaniających świadka do mówienia nieprawdy lub zatajania prawdy, jest wystarczającym argumentem, aby zrezygnował on z początkowo obranej drogi i zaprezentował prawdziwą wersję wydarzeń²⁶.

Analizując wszystkie przedstawione powyżej etapy i metody przesłuchania świadka należy zauważyć, iż ich podstawowym celem jest skłonienie świadka do złożenia pełnych, wyczerpujących oraz, co najważniejsze, zgodnych ze stanem faktycznym zeznań. O ile w kwestiach dotyczących kolejności etapów przesłuchania doktryna prawa karnego procesowego jest dość precyzyjna, nie pozostawiając przesłuchującemu większego wyboru, to w przypadku metod przesłuchania świadka w postępowaniu przygotowawczym, nie narzuca się odgórnie ich stosowania. Jak powszechnie wiadomo, żadna z przedstawionych metod nie daje stuprocentowej gwarancji na uzyskanie zamierzonych wcześniej efektów. W praktyce dochodzeniowo-śledczej, aby osiągnąć postawiony cel, niezbędne staje się zastosowanie w tym samym czasie kilku wybranych metod. Przykładem może być jednocześnie

²⁴ Ibidem, s. 159–160.

²⁵ Ibidem, s. 160.

²⁶ Ibidem.

zastosowanie metody ślepej uliczki i bezpośrednio po niej metody szczegółowych pytań wobec osoby, która nawet po osiągnięciu punktu krytycznego niedorzeczności swych zeznań nadal upiera się, że jest to prawdziwa wersja wydarzeń. W końcu należy mieć również na uwadze, iż uzyskanie zadowolających organ zeznań świadka jest uwarunkowane z jednej strony faktycznym stanem wiedzy osoby zeznającej oraz jego dobrą wolą w kwestii bycia szczerym. Natomiast z drugiej strony niezwykle istotne pozostają czynniki odnoszące się do funkcjonariusza dokonującego czynności, wśród których na pierwszy plan wysuwają się: odpowiednie doświadczenie zawodowe, zapoznanie z okolicznościami sprawy karnej, poznanie cech osobowości świadka oraz umiejętne zastosowanie w odpowiednim miejscu i czasie właściwej metody przesłuchania.

Abstract: **Tactics and methods of questioning witnesses in preparatory proceedings**

The author focuses on the activity of witness interrogation during a criminal case. Currently, making statements by a witness is treated as one of the most important parts of the preparatory proceeding. The article presents the ways in which an interrogation should be carried out. The article is based on books and documents deriving from many eminent police officers, public prosecutors and criminologists. The aims of the paper are as follows: outlining the rights and obligations of a witness in a criminal proceeding; description of procedures during questioning; drawing attention to the process of verifying statements. **Key words:** interrogation, investigation, methods, tactics, statement verification, witness.

Bibliografia

- [1] Cieślak M., *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, PWN, Warszawa 1984.
- [2] Gruza E., *Ocena wiarygodności zeznań świadka w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna*, Zakamycze, Kraków 2003.
- [3] Gruza E., Goc M., Moszczyński J., *Kryminalistyka – czyli rzecz o metodach śledczych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- [4] Hanausek T., *Kryminalistyka zarys wykładu*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
- [5] Hołyst B., *Psychologia kryminalistyczna*, Lexis Nexis, Warszawa 2009.
- [6] Górecki R., *Świadek w postępowaniu przygotowawczym*, PWN, Warszawa–Poznań 1987.
- [7] Kudrelek J., Wojciechowska I., *Postępowanie przygotowawcze. Wybrane zagadnienia, orzecznictwo, przykłady*, Wydawnictwo WSPol., Szczytno 2009.
- [8] Niezgoda Z., *Kryminalistyczne aspekty przesłuchania świadka*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 2.